

Minimalismus: dialog výtvarného umění a architektury s uživatelem

Minimalismus: Inspirace

David Seidler, 2. ročník, Architektura: teorie a tvorba

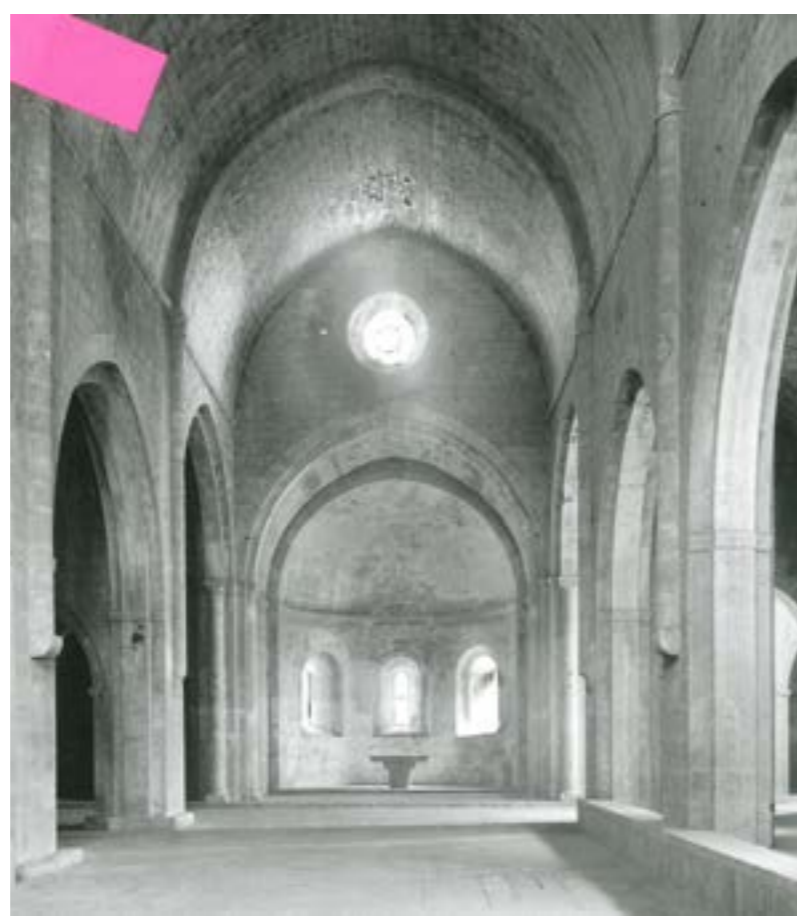
školitel: prof. PhDr. Pavel Kalina, CSc.

Předmětem výzkumu je minimalismus ve výtvarném umění a architektuře, vliv výtvarného směru na architekturu druhé poloviny dvacátého století až do současnosti. Tento poster je výsledkem zaměření se na inspirativní zdroje pro minimalistickou architekturu dneška a používání minimalismu v dnešní tvorbě. Při hledání jsem vycházel především z dostupné literatury, která problematiku minimalismu rozebírá a z projektů, které minimalismu předcházely nebo z něj vycházejí a interpretují jej. Výzkum nabízí také náhled na filosofii jimiž se minimalisté šedesátých let přímo i nepřímo inspirovali. Zde se nabízí otázka do jaké míry předcházela filosofie myšlenkám výtvarného umění potažmo architektury. Minimalistická architektura je zde představena jako odraz životního stylu a to především u cisterciáckých staveb, tvorby Johna Pawsona, nebo Petra Stolína. Dále jsou zde uvedeny projekty, které využívají minimalistických forem k reprezentativní funkci. Cílem disertační práce je zmapování vlivu výtvarného směru minimalismu na dnešní architekturu, představení výtvarné scény šedesátých a sedmdesátých let s jejími zdroji inspirace a dopadem na současnou architektonickou tvorbu.

Inspirace minimalistické architektury a její počátky

Kláster v Le Thoronet, z knihy Minimum Johna Pawsona s. 97 a 172

Už ve dvanáctém století vzniká architektura oprostěná od zdobnosti a vynikající jednoduchostí a střídmostí tvarů. Jedná se o architekturu cisterciáckého řádu, která se svým tvaroslovím snaží reagovat na přísnou klauzuru cisterciáckých mnichů. Nejznámějším představitel byl Bernard z Clairvaux, který určil základní principy výstavby cisterciáckých klášterů a kostelů. Bernard z Clairvaux je také někdy označován za druhého zakladatele cisterciáckého řádu (Charvátová 1998).

Samotná řádová architektura vyjadřuje vnitřní život v přísné klauzuru. Přímoú inspirací cisterciáckou architekturou přiznává britský architekt John Pawson, který má i ve své knize Minimum příklad cisterciáckého kláštera Le Thoronet. Samotný John Pawson o své minimalistické architektuře píše, že je to prostý výraz složité myšlenky, jak zmiňoval Donald Judd, a že je odpovědí na určitý způsob života, je jednou z možností v různorodé společnosti a různé architektury (Švácha 2018).

Ornament and Crime Adolf Loos

Adolf Loos, 1908, Ornament a zločin

<https://www.copyrightbookshop.be/en/shop/adolf-loos-ornament-and-crime/>

Neopominutelným zdrojem inspirace minimalistické architektury jsou stavby a texty světoběžného architekta z Brna Adolfa Loose. Adolf Loos vyzývá moderního člověka k jednoduchosti ve svých esejích, především ve známém textu Ornament a zločin z roku 1908, kde přirovnává domy k oděvu, který má být nenápadný (Loos, 2014). Jeho domy nesou známky oprostěnosti od zdobnosti především v exteriéru. Holé stěny přerušené rozmístěním oken na fasádě byly mnohdy terčem posměchu. Stačí si připomenout tzv. Looshaus ve Vídni označovaný také jako obchodní dům Goldman & Salatsch stojící na náměstí Michaelerplatz, který byl díky své strohosti a rozmístění oken označován jako dekl od kanálu. Loos mistrně pracuje s ušlechtilými materiály v interiéru. Je příznivcem myšlenky, že dům má sedět uživateli především uvnitř a nechává na samotném obyvateli velkou volnost ve výběru nábytku.

Obchodní dům Goldman & Salatsch (Looshaus), Vídeň 1911, Adolf Loos

Autor: Thomas Ledl - Vlastní dílo, CC BY-SA 4.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=45205142>

Hous Wittgenstein, Vídeň 1930, Ludwig Wittgenstein a Paul Eggelman

http://architectuur.com/architecture/view_image/haus-wittgenstein/17567

Velký vliv na formování minimalistické architektury měl bezesporu architekt Ludwig Mies van der Rohe. Jeho výrok „Méně je více“, se propisuje i do jeho staveb. Ve stejném roce, tedy 1930 kdy ve Vídni vzniká dům Wittgensteina a v Praze vzniká Müllerova vila od Adolfa Loose, je stavěna Miesova vila Tugendhat v Brně. O rok dříve, 1929, vzniká barcelonský pavilon, jenž byl jakousi esencí Miesových pravidel výstavby. Společně s Lilly Reich vystavěli malou stavbu s důrazem na použité materiály. Marston Fitch o pavilonu píše v katalogu „Less is more“ stejnojmenné výstavy, že Mies rozpustil běžné elementy architektury, tedy podlahu, zdi a strop, aby je znovu složil do abstraktních rovin, které jsou odtrženy od jejich strukturální podstaty (Montaner 1996). Jinými slovy Mies rozpouští klasickou strukturu prostoru a konstituuje jej za pomoci trojdimensionálně pojatého plánu různých materiálů. O Miesově přístupu k materialitě se zmiňuje i Solà-Morales v esejí Mies van der Rohe a minimalismus tak, že Mies potlačuje obrazovost, ale upřednostňuje materiály, jako látku, z níž objekty buďoval (Morales, 2013). Mies je tak zájmem o materiál podobný výtvarnému minimalismu, který staví na využívání materiálu ve své surové podobě. Morales dále přirovnává Miese k výtvarníkům Donaldu Judda nebo Dana Flavina aby poukázal na onu materiální složku, jenž je těmto autorům blízká a která vystavuje hmatatelné fyzické objekty, vyvolávající počítka y a afekty (Morales, 2013).

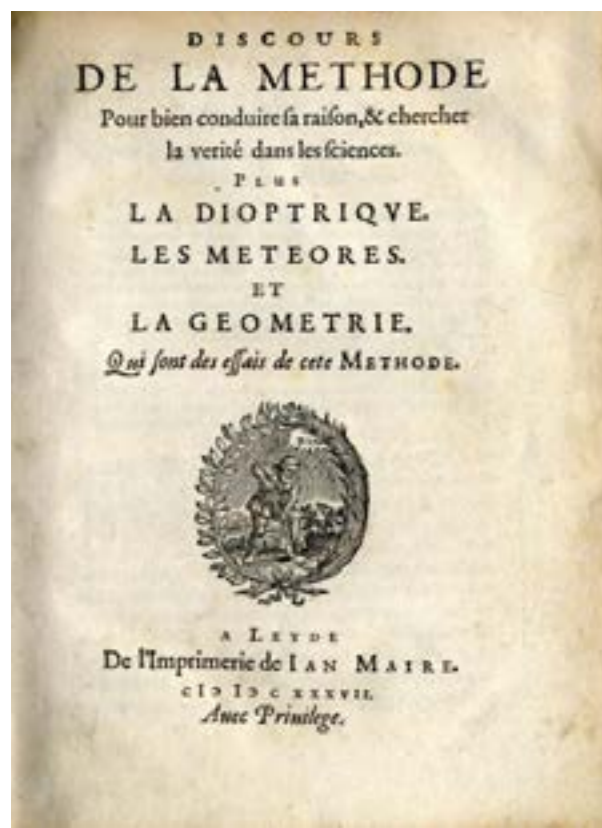

Barcelonský pavilon, Barcelona 1929, Mies van der Rohe a Lilly Reich

<https://divisare.com/projects/338931-ludwig-mies-van-der-rohe-maciej-jezyk-barcelona-pavilion>

Inspirace minimalismu ve filosofii

Za zárodek hledání podstatného lze považovat Descartovu knihu Rozprava o metodě vydanou v roce 1637. Jeho popis vedení rozumu se snaží oprostit od všeho nepodstatného a hledat čistou pravdu, čisté poznání (Descartes, 2016). Minimalisté hledají čisté tvary svých děl. René Descartes v sedmáctém století hledá ničím nenarušené myšlení. Díla minimalistů vznikají stejně jako Descartovy myšlenky oprostěné od zbytku světa s hlubokým soustředěním se na podstatu. Přestože nikde není zdokumentována přímá inspirace minimalismu Descartovou filosofií, lze ji považovat za hybnou sílu změn v obecné rovině euroamerického myšlení.

René Descartes, 1637, Rozprava o metodě

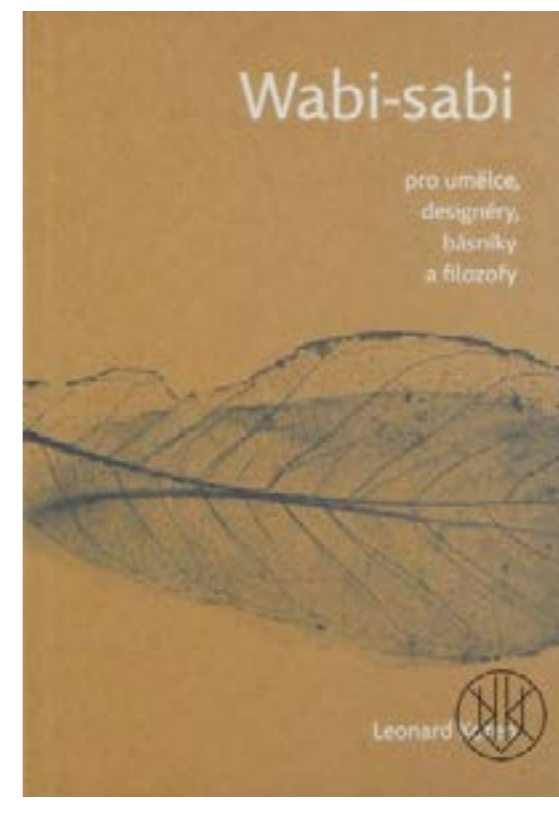
Autor: Ian Maire - Leeds University Library, Volné dílo, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=1472528>

Maurice Merleau-Ponty, 1945, Fenomenologie vnímání

<https://www.oikoymenh.cz/merleau-ponty/fenomenologie-vnimani/>

Filosofem, který ovlivnil minimalismu v šedesátých letech, byl Maurice Merleau-Ponty. Minimalistický sochař Robert Morris přímo vycházel z gestalttheorie a fenomenologie Pontyho (Marzona 2005). U Pontyho v knize Fenomenologie vnímání, napsané v roce 1945 se setkáváme s novým pojetím člověka, bytosti tělesné, reagující na reálný svět. V knize vyzdvihuje tělesnost každého z nás, čímž se liší od té doby pojmované fenomenologie Husserla a Heideggera (Ponty 2013). Neopomíjí také Gestalttheorii, která staví na vnímání figury vůči pozadí. Figurou je onen objekt, atraktor, jež vyskakuje ze svého okolí. Stejně tak, pokud je minimalistická skulptura umístěna do veřejného prostoru, vyskakuje ze svého pozadí, nebo naopak umožňuje ono pozadí vnímat nezávisle na dílu. Jsou to právě minimalistické objekty, které tvoří nový vztah figury a pozadí. O formě Ponty píše: „Dobrá forma“ není uskutečněna proto, že by jakožto o sobě dobrá byla součástí nějakého metafyzického nebe, nýbrž je dobrá proto, že se uskutečňuje v naší zkušenosti (Ponty 2013). Ponty tak popisuje úspěšnost jednoduchých tvarů, které si každý umíme představit. Tyto tvary jsou podmanivé a libivé. Ponty pak pokračuje: Tím, co je nám z každého předmětu dáno, jsou podle psychologa velikosti a tvary neustále se měnící v závislosti na perspektivě (Ponty 2013). Je to právě velikost a tvar s čím minimalisté pracují ve svých trojdimensionálních objektech. Proporce jsou tím hlavním, čím se minimalistické objekty zaobírají. Jde o vyváženost a krásu samotného díla.

Wabi-sabi pro umělce, designéry, básníky a filozofy, 1994, Leonard Koren

<https://www.kavkabook.cz/p/wabi-sabi-pro-umelce-designery-basniky-a-filozofy>

Současné používání minimalismu

Podle Francesca Bertonio se minimalistická architektura objevuje v osmdesátých letech a je spojován s díly Tadao Ando, Johna Pawsona a Claudio Silvestrina (Bertoni, 2002). Dále Bertoni řadí mezi minimalistické architekty autory jako Luise Barragána, Petera Zumthora, Eduardo Souto de Moura, Alberto Campo Baezu a Michaela Gabelliného (Bertoni, 2002). Slova jako minimální a minimum jsou v současnosti skloňována v různých významech od estetiky, přes etiku až po prostor či materiální skladbu.

Původní jednoduchost a geometričnost forem minimalismu je využita na stavbě památníku zemřelým židům v Berlíně dle projektu Petera Eisenmana. Památník nezapře, že na jeho první soutěžní podobě spolupracoval americký architekt Peter Eisenman se sochařem Richardem Serrou. Ačkoliv se dílo tváří jako minimalistické, je v rozporu se základní charakteristikou minimalismu. Je nositelem významu a referuje o dějinné události, čímž se od původního poslání minimalismu odlišuje. Začínajícímu minimalismu slo o objekt samotný, bez jakéhokoliv vyprávění příběhu a referování o událostech. Princip původního minimalismu vyjádřil Frank Stella jednoduchou větou tedy: „Co vidíš je, co vidíš“ („What you see is what you see“) (Marzona, 2005).

Stejně využití minimalistické formy jako u památníku od Petera Eisenmana se objevuje v díle americké architektky May Lin. Její památník válečným veteránům z Vietnamu, vzniklý ve Washingtonu D.C. v roce 1982 má podobu prostého zářezu do krajiny. Při sestupování níže po rampě do útrobu památníku jsou na stěně vypsána všechna jména padlých. Jedná se opět o roztržku mezi formou a původní charakteristikou minimalismu. Forma je zde opět využita pro reprezentační funkci, pro připomínku veteránů z války ve Vietnamu. Je to snad dáno postmoderní dobou, která přebírá formy z historie, i té nedávnejší, aby je použila pro vyprávění příběhu?

Památník zemřelých židů, Berlín 2005, Peter Eisenman

Autor: Silver Spoon - Vlastní dílo, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=6658905>

Vzpomínka na veterány z Vietnamské války, Washington D.C 1982, Maya Lin

<https://www.biography.com/news/maya-lin-vietnam-veterans-memorial>

ZEN house, Liberec 2013, Petr Stolin a Alena Míčeková

<https://www.archspace.cz/zen-houses-nakouknete-k-vitezi-hlavni-ceny-ceske-ceny-za-architekturu>

<https://ceskacenaazaarchitekturu.cz/rocniky/2016/zen-houses-atelier-a-dum/?awards=1>

Na příkladu tzv. Zen House lze vysledovat jiný fenomén jenž využívá přídomku minimalistická. Minimální je zde použito v etické rovině jako podaná ruka obětem přírodní katastrofy. Nakonec byly postaveny pouze dva objekty Zen Housu pro vlastní bydlení a práci v Liberci. Samotný architekt Petr Stolin na sobě zkouší minimální prostor k životu. Petr Stolin tak vyjadřuje svou představu o životě architektuou. Minimální je zde prostor, ve kterém člověk přebývá a pracuje. Jedná se o dobrovolný život na malém půdorysu.

Minimalismus se do současnosti propisuje i jako životní styl. Dokonce byl v roce 2018 uveden film s názvem Bez věcí nad věcí, v němž se hlavní protagonisté jednoho rána probudí úplně bez věcí. Existuje mnoho příruček, jak se zbavit věcí a mnoho návodů, jak žít obklopený minimem. Co všechny tyto rady spojuje je zdůrazňování podstatného a odhození všeho přebytečného. Soustředění na opravdu nezbytné se v architektuře projevuje prací s nosnou konstrukcí, otvory a materiály. Jde v ní o prostor, který je formovaný stěnami, podlahou a stropem. Minimalistická architektura tak pracuje s proporcemi stejně jako minimalismus ve výtvarném umění. A stejně tak je nereferenční, neodkazuje k ničemu jinému než sama k sobě.

Ačkoliv se minimalismus formoval jako nereprezentativní abstraktní umění, prošel za léta své existence mnoha změnami. Znamená to, že minimalistické formy se staly otázkou estetickou i etickou a byly využívány k nejrůznějším účelům. Od svého vzniku v šedesátých letech byla minimalistická forma přijata a adaptována na nejrůznější témata jak v umění, tak v architektuře. Z původní jednoduchosti, která byla vlastní už cisterciácké architektuře a japonskému wabi-sabi, se stala estetika prázdná a slovo minimální nabylo nejrůznějších variací od minimálního zásahu po minimální prostor.